

David priora & posteriora: ecce ipsa scripta sunt in libro Samuelis videtur. Quauis apud hebræos tam primus quam secundus liber regum Samuelis nomine sit insignitus: ex eo tamen quod Samuel mortuus est ante regem Saulem & gesta Davidis scripta in secundo libro fuerunt post mortem Saulis, patet quod liber secundus non potest attribui Samueli tanquam auctori. Forte uterque liber attribuitur Samueli tanquam materiam, eo quod utriusque libri materia est Samuel & opera eius: Saul videlicet & David: fuerunt enim ambo reges quasi creaturæ Samuelis & præter hoc incepit ipse Samuel scribere hos libros: & in primo quidem libro scripta sunt priora gesta Davidis, in secundo autem (cuius author nescitur) scripta sunt posteriora. & in libro Nathã propheta & in verbis Ghad videtur. Caremus libro tam Nathan quam Ghad. quomodo autem fuerint perditum aut quando, nescimus: neque enim apud hebræos inueniuntur. Cum toto regno eius & potentia eius: et temporibus quæ transierunt super eum & super Israel, & super omnia regna terrarum. Finitur primus liber parali. Romæ, die decima septima Ianuarii. 1532.

THOMAE DE VIO
CAIETANI CARDINALIS
SANCTI XYSTI, IN SECYNDVM
librum Paralipomenon commentarij.

Roboratus est ergo Salomo filius David in regno suo: & dominus erat cum eo. Deficiunt duæ dictiones: legendum est. & Iehouah Eloha eius cum eo, & magnificauit eum in excelsum. Deo attribuitur gradire Salomonem, & Salomon describitur cultor summi Dei. præcepitque. Heb. habet. Et dixit Salomo. simplici enim verbo sat erat innuere. vniuerso Israel: tribunis & centurionibus & iudicibus & omnibus ducibus totius Israel capitibus familiarum. Constructio est appositiua, ad declarandum quod non inuitauit vniuersum Israel em in seipso populo, sed in tribunis, centurionibus &c. Iuitque Salomo

& tota congregatio cum eo ad excelsum quod erat in Ghibbon. Historia hæc tractata est. 3. reg. cap. 3. ubi erat tabernaculum fœderis Dei. Hebraicè habetur. quia ubi fuit tentorium adunationis Dei quod fecit Moses seruus Dei in deserto. Vide quanto tempore durauit tabernaculum factum à Mose in deserto. Arcam autem Dei. Nomen est Elohim. ascendere fecerat David de Cir' iath' ieharim, cum prepararet ei David: quia exiit ei tentorium in Ierusalem. De hac deductione arcæ scriptum est & in primo libro cap. 13. & in secundo regum cap. 6. hic autem commemoratur ad manifestandum quod Salomone eunte ad tabernaculum Dei factum à Mose, non erat arca Dei in illo tabernaculo, sed in Sion. Et altare æneum quod fecerat Bezal' el filius Uri filii Chur, ibi erat coram tabernaculo domini: requisitumque illud Selomo & congregatio. Ascenditque Selomo illuc ad altare æneum coram domino, quod erat tentorio adunationis: & obtulit super illud holocausta mille. Ratio ascendendi ad excelsum Ghabon, redditur oblatio super altare illud. Nescis ita rudis ut intelligas regem obtulisse per seipsum holocausta: sed secundum legis morem mediis sacerdotibus.

In nocte illa apparuit Deus Selomoni. Nomen est Elohim: quod etiam repetitur cum subiungitur quod dixit Salomon Deo. dixitque ei, pete quod dem tibi. Dixitque Selomo Deo: tu fecisti cum David patre meo misericordiam. Hebraicè habetur. gratiam magnam, & regnare fecisti me pro eo. Et similiter cum dicitur. nunc igitur domine deus impleatur sermo tuus quem pollicitus es David patri meo. Hebraicè habetur. Nunc Iehouah Elohim, firmetur verbum tuum cum David patre meo. Interpretes addidit reliqua. tu enim regnare fecisti me super populum multum sicut puluerem terræ. Modus loquendi hyperbolicus est. Da mihi sapientiam & intelligentiam. Legendum esset. Nunc sapientiam & scientiam da mihi, ut scire referatur ad notitiam, sapere autem ad iudicium. & egrediar coram populo isto & ingrediar. Vniuersæ actiones comprehenduntur sub introitu & exitu. quis enim iudicabit populum tuum hunc magnum? Dixit autem Deus Selomoni. Nomen est Elohim. quia hoc placuit cordi tuo & non postulasti diuitias & substantiam & gloriam. Hebraicè habetur. diuitias, gemmas, & honorem, & animas odientium te, & etiam dies multos non postulasti: & postulasti tibi sapientiam & scientiam quibus iudices populum meum super quem regnare feci te. Sapientia & scientia datae sunt tibi: Diuitiasque

Et gemmas & honorem dabo tibi, ita quod non fuit sic regibus qui fuerunt ante te, nec post te erit sic. Venitque Selomo ab excelso quod erat in Ghibhon in Ierusalaim, coram tabernaculo fœderis. Hebraicè habetur. à facie tentoris adunationis. significatur enim terminus à quo venit in Ierusalem. & regnavit super Israel.

Congregavitque Selomo currus & equites. Ex capitulo decimo tertii regum sumpta sunt subiuncta. & fuerunt ei mille & quadringenti currus & duodecim milia equitum: & posuit eos in civitatibus curruum & cum rege in Ierusalaim. Præbuitque rex argentum & aurum in Ierusalaim sicut lapides: & cedros præbuit sicut scymoros qua nascuntur in campestribus in multitudine. Adducebantur autem ei equi de Aegypto & de Choa à negociatoribus regis: qui ibat & emebant precio. Hebraicè habetur. Et exitus equorum qui Selomoni ex Aegypto & adunatio: mercatores regis accipient adunationem in precio. Vide hæc correctæ & exposita. 3. reg. cap. 10. Quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de universis regnis Cethæorū, & à regibus Syria emptio celebrabatur. Hebraicè habetur. Ascenderuntque & eduxerunt ex Aegypto quadrigam in sexcentis argenteis, & equū in centum & quinquaginta: & sic omnibus regibus Chithim & regibus Aram in manu sua facient exire. Correcta & exposita est similiter hæc litera in tertio regum.

CAPVT II.

Ecreuit autem. Hebraicè habetur. Et dixit Selomo. exterior siquidem actus dicendi ut fieret significatur. ædificare domum nomini domini, & palatium sibi. Hebraicè habetur. & domum regno suo. Non condigna regno visa est domus ædificata à Davide: & propterea dignam regno domum Salomon sibi ædificauit. Numerauitque Selomo septuaginta milia virorum portantium humeris. Hebraicè habetur. virorum oneris. ita quod describuntur septuaginta milia virorum oneris: siue veherent siue portarent, omnes ad onera deputati comprehenduntur. et octoginta milia virorum qui caderent lapides in montibus. Superfluit lapides. cæfores enim in monte nominantur siue lapidum siue lignorum: nam & in hoc capitulo Salomon dicit se missurum letuos suos ad cædendum ligna. Ex 3. Reg. 5. sumpta sunt hæc & quæ subiungunt. & prepositorū super eos tria milia & sexcentos. Misit quoque Selomo ad Churam regem Tyri dicendo: sicut fecistum David patre meo, & misisti ei cedros ad ædificandam sibi domum in qua & habitauit. Hebraicè habetur. ad habitandum in

ea. Similiter quid subiungitur. Sic fac meū vt ædificem domum nomini Dei mei & consecrem eam. Hebraicè habetur. Ecce ego ædificans domum nomini Iehouah Eloha mei ad sanctificandum ei. Domus Davidis ædificata erat ad habitandū: domus autem Dei ædificatur non ipsi Deo, sed nomini eius ad sanctificandum illud. ad hoc enim sunt templa vt nomen Dei fiat sanctum: hoc est mundum & eleuatum publicè. ipse enim cultus in templo exhibitus ad hoc ordinatur: & propterea subiungitur cultus. ad adolendum incensum coram illo & fumigandū aromata. iuxta Heb. habetur. ad suffedum coram eo suffimentū aromatum. vnica siquidē sacrificii species describit. & ad propositionem panum sempiternam. Heb. habetur. & ordinationē cōtinuā. quam interpretes intellexit ordinationem panum iugē in mēsa propositionis. & holocausta mane & vesperi, ad sabbata & ad calendas, & ad solemnitates domini Dei nostri: in sempiternum hoc mādātum est Israeli. Et domus quæ ædificare cupio, magna est: quia magnus est deus noster præ omnibus diis. Quis ergo obtinebit vires ad ædificandū ei dignam domum. Superfluit dignā. si cælum et cæli cælorum non capiunt eum, quis ego sum vt ædificem ei domum nisi ad sufficendum coram eo? Nunc igitur mitte mihi virum eruditū. Heb. habetur. virum sapientem. qui longe maior est erudito. ad operandum in auro, & argento, & ære, & ferro, & pupura, & coccino, & hyacintho, & scientem sculperē calaturas: cum his artificibus. Hebraicè habetur. cum sapientibus qui sunt mecum in Iehuda & in Ierusalaim, quos preparauit David pater meus. Non qualescunque artifices, sed sapientes se habere fateatur: mittit tamē pro sapientissimo nominato in Tyro. Mittere mihi ligna cedrina & archetina. Hebraicè habetur. & abiegna. hoc est ligna abietis, & pinea de Lebanon. De hoc ligno discordant interpretes sed de nominibus propriis non sit quæstio, scio enim quod serui tui sciunt cadere ligna Lebanon, & erunt serui mei cum seruis tuis. Hinc apparet quod Salomon vnā partem numeratorum centum & quinquaginta millium misit ad Libanum pro lignis. Ad parandum mihi ligna in multitudine: quia domus quam cupio ædificare, magna est nimis & inclinata. Hebraicè habetur. magna & mirabilis. dignam enim admiratione domum intendebat facere. Et ecce pro cæso-ribus lignorum seruis tuis dabo in cibaria tritici choros viginti millia & hordei choros totidem. Hebraicè habetur. dedi granorum tusorum mensuras viginti millia & hordei mensuras viginti millia. Non

Non dicit granorum molitorum (hoc est farina) sed granorum tuorum, hoc est semifractorum. insinuat enim hinc quod ad usum pulmenti hæc erant. non ad conficiendum panem. Species autem mensuræ (puta chorus, vt cõmuniter intelligitur) incerta mihi est. olei quoque sata viginti millia. Deficit proutio vini: nã hebraicè prius scribitur. & vini mēsuræ viginti millia, & olei mēsuras viginti millia. Vnde & inferius cū scribitur executio, narrantur quatuor (triticum, hordeum, vinum & oleum) in hoc eodem capitulo.

Dixit autem Churam rex Tyri per literas quas misit ad Selomonem quia dilexit dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum. Dixitque Churam: benedictus dominus Deus Israel qui fecit calum & terram, qui dedit Dauidi regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque prudentem. Hebraicè habetur. filium sapientem, scientem intellectum & intelligentiam. vt intelligentia referatur ad intelligendum inuenta ab aliis, intellectus autem ad noua inueniendum. vt edificaret domum domino & palatium sibi. Hebraicè habetur. qui edificabit domū Iehouah & domum regno suo. quod superius exposuimus. Misit ergo tibi virum prudentem & scientissimum, Hitam factum patrem meum. Hebraicè habetur. Et nunc misit virum sapientem scientem intelligentiam, Churam patrem meum. Nō solum laudat hunc artificem & quo ad sapientiam in iudicando & ordinando, & quo ad sciētiam in cognoscendo & penetrando quæcūque intelligenda sunt, sed etiam honorat eum appellādo patrem suum. senex enim magnæ famæ in operabilibus erat. filium mulieris de filiabus Dan: & pater eius fuit vir Tyrius. Vt in 3. Reg. cap. 7. diximus, pater istius erat hebræus de tribu Neptalim, Tyrius tamen (quemadmodum Paulus hebræus erat, & tamen Tharsensis) quia erant nati in Tyro habitantes. qui nouit operari in auro & argēto, & ere, & ferro, & lapidibus, & lignis, & purpura, & hyacintho, & bysso, & cocino, & sculpere omnem calaturam. & adire uenire prudenter quodcumque in opere necessarium est. Iuxta Hebræum habetur. & cognoscere omnem cogitationem quæ dabitur ei, hoc est ad excogitandum omne cogitabile quod petetur ab eo in huiusmodi. cum sapientibus tuis & sapientibus domini mei Dauid patris tui. Granum ergo & hordeū & oleum & vinum quæ dixit dominus meus, mittet seruis suis. Et nos cædemus ligna de Libanon iuxta omnē indigentiam tuā, & faciemus venire ea tibi ratiōnis super mare Lapho: & tu ascendere facies ea in Ierusalaim.

Nume-

Numeravitque Selomo omnes viros profelytos. Hebraicè habetur. peregrinos. vt etiam superius diximus. qui erant in terra Israel post dinumerationem qua dinumerauit eos Dauid pater eius: & inuenti sunt centum & quinquaginta millia, & tria millia & sexcenti. Fecitque ex eis septuaginta millia qui humeris onera portarent. Corrigenda est hæc litera quæadmodum & in principio huius capituli: nam Hebraicè habetur. septuaginta millia onerū. Et similiter nihil subiungitur de cæforibus lapidū: sed dicitur. & octoginta millia cæforum in monte. Nec miretis si multa pertransimus, quia non ducimus repetenda scripta in tertio regum. tria autem millia & sexcentos præpositos ad faciendum operari populum.

CAPVT III.

Cepitque Selomo edificare domū domini in Ierusalaim in monte Mori'iah. Lege capitulum vigesimum secundum Genesim: & inuenies iuxta hebraicam veritatem Abraham missum à Deo ad terram Mori'iah vt ibidem immolaret Ishac: vt conferendo hūc textum cum illo, videas eundem esse locum immolationis Ishac & locum in quo ædificatum est templum à Salomone. qui demonstratus fuerat Dauid patri eius. quando vidit angelum percutientem Ierusalaim. Vnde & subditur. in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusæi. Lege superius in primo libro calcem capituli 21. & initium cap. 22. & inuenies Dauidem postquam sacrificauit in area Ornan Iebusæi, intellexisse & dixisse hæc est domus Dei. ex tūc enim parauit aream illam pro loco templi ædificandi. Cæpit autem edificare in mense secundo. Deficit. in secunda. hoc est in secunda die mensis secundi, secundum ordinem mensium anni incipientis à primo vere: secundo igitur mense veris fundatum est templum. in anno quarto regni sui. Iunge istis scripta 3. Reg. 6. vbi hæc eadem tractata sunt.

Et hæc sunt fundamenta quæ fecit Salomon vt edificaret domum Dei. Iuxta Hebræum habetur. Et istū fuit fundatus Selomo ad ædificandum domum Elohim. Pronomen istis demonstrat subiunctas mensuras longitudinis &c. quibus innixus est Salomon ad ædificandum domum Dei. longitudinis cubitos in mēsurā prima sexaginta. Hebraicè habetur. longitudo cubitorum in mēsurā prima cubitorum sexaginta. Aduerte prudēs lector non facile fuisse diuinare quid significatur per mēsurā primam,

nisi

nisi inter repetitos cubitos scripta esset. ex eo enim quod dicitur longitudo cubitorum in mensura prima cubitorum sexaginta, insinuat quod mensura prima refertur ad ipsum cubitum: hoc est quod erant multe mensurae cubiti, quod erat cubitus primae mensurae, & cubitus posterioris mensurae, erat cubitus antiquae mensurae & erat cubitus nouae mensurae. variata siquidem erat mensura cubiti: & ad differentiam cubiti nouae mensurae scribitur quod longitudo erat cubitorum in mensura prima cubitorum sexaginta. & latitudo cubitorum viginti. Porricus uero quae erat super faciem longitudinis super faciem latitudinis domus erat cubitorum viginti: & altitudo centum & viginti. Tertij reg. 6. altitudo scribitur triginta cubitorum. Sed nulla est contrarietas: eo quod hic scribitur altitudo totius aedificij templi a fundamento usque ad supremum tectum: ibi uero usque ad primum tectum duntaxat, quod erat tectum ipsius templi. Inter tectum enim templi & summitatem aedificij erant multae contignationes mediae, in quibus recediti erant diuersi thesauri ipsius templi. erat enim totum templi aedificium tanquam turris non quadrata, sed quadrangula. & uestiuu eam intrinsecus auro mundo. Intellege hoc non de toto aedificio: sed de domo Dei cuius altitudo triginta duntaxat erat cubitorum, ut dictum est.

Domum quoque maiorem. Hebraice habetur. Et domum magnam texit lignis absignis. Cum prius describeret quasi confusum totum aedificium, modo describit partes templi distinctas in domum magnam & in domum sancti sanctorum. & domum magnam appellat primam templi partem longitudinis quadraginta cubitorum: reliquam uero partem quadratam (utpote viginti undique cubitorum) appellat domum sancti sanctorum. & laminas auri obris affixit per totum. Hebraice habetur. & texit eam auro bono. nihilque dicitur de laminis. sculpsitque in ea palmas & quasi catenulas seinuicem complectentes. Hebraice habetur. & ascendere fecit super eam palmas & catenas. Pronomen eam anceps est: eo quod hebraice potest referrri tam ad domum quam ad aurum. & quanuis certum sit quod ideo describuntur palmae & catenae ascendentes eo quod prominebant in interna superficie, certum tamen non est an huiusmodi palmae & catenae incisae essent in lignis an in auro: ambigo enim de laminis in domo magna. Strauit quoque pauimentum templi preciosissimo marmore decore multo. Hebraice habetur. Et uestiuu domum lapide precioso pro gloria. quod interpretes intellexerit de pau-

pauimento, & rationabiliter: alioquin non fuisset ad gloriam: nam parietes tegebantur lignis & auro. porro aurum erat probatissimum. Hebraice habetur. & aurum aurum Paruaum. Nomen proprium loci dicitur. De cuius laminis texit domum & trabes eius & postes. Hebraice habetur. Et texit domum, trabes, postes & parietes eius, & ostia eius auro. Appositua est constructio declarans domum per partes. & calauit Cherubim super parietes. Fecit quoque domum sancti sanctorum, cuius longitudo erat iuxta latitudinem domus cubitorum viginti, & latitudo eius cubitorum viginti: & laminis aureis texit eam quasi talentis sexcentis. Hebraice habetur. & texit eam auro bono talentis sexcentis. Ista talentorum supputatio insinuat quod laminis aureis tecta est domus sancti sanctorum: & per argumentum a contrario, quod domus grandis non laminis aureis, sed glutino aereo erat operata. & multo magis tabernaculum Moysi erat sic operatum auro etiam in sancto sanctorum, quia totum portatile erat: quauis super pentateuchum secutus alios, aliter scripserim. Et clauos fecit aureos ita ut singuli clauis scelos quinquagenos appenderent. Hebraice habetur. Et pondus clauorum sceli quinquaginta auri. Vtrum autem pondus cuiusque clauis significetur, non explicatur. ex eo tamen quod modicum pondus esset clauorum omnium, intelligimus quemlibet clauum appedisse quinquaginta scelos. cenacula quoque. Hebraice habetur. & tecta texit auro. omnes enim partes tecti significantur operata auro.

Fecitque in domo sancti sanctorum Cherubim duos opere statuario. Hebraice habetur. opere puerorum. Quanuis statuae angelorum essent magnae altitudinis, quia tamen imberbes erant & facies similes pueris habebant, ideo describuntur opere puerorum facti. & uestiuerunt eos auro. Et alarum Cherubim longitudo erat cubitorum viginti: ala una cubitorum quinque tangebatur parietem domus, & ala altera cubitorum quinque tangebatur alam Cherub alterius. Et ala Cherub unius cubitorum quinque tangebatur parietem domus: & ala altera quinque cubitorum, iuncta erat ala Cherub alterius. Ala igitur Cherubim istorum expansae erant per cubitos viginti: ipsi autem stabant erectis pedibus. Iuxta Hebraeam habetur. & ipsi stantes super pedes suos. Non stabant erectis pedibus, sed super ipsos pedes: hoc est habentes utrunque pedem super terram. Aduerte hic quod neque hic neque in lib. reg. narratur quod Salomon fecerit Cherubino decretos in lege Moysi, seinuicem respicientes sustinen-

sustinētes propitiatorium: sed quemadmodum tacetur vtrō-
bique propitiatorium, ita silentio inuoluūtur Cherubini au-
rei ex auro ductili sustentantes propitiatorium. Cherubini
enim in litera explicati erant lignei, deaurati tamen: vt patet
in libro Regum: Confer scripta in Exodo cum scriptis in li-
bro Regum. & videbis quæ dicimus. & facies eorum verse
erant ad exteriorem domum. Fecit quoque velum ex hyacintho &
purpura & cocco & bysso: & intexuit ei Cherubim. Vt seruaret
legem Moysi fecit velum simile velo factō à Mose, an autem
hoc velum positum fuerit intra sanctum sanctorum an in su-
perficie exteriore lignei interstitij inter sanctum & sanctum
sanctorum, scriptum non est.

Fecit etiam ante domum columnas duas, altitudinis trigintaquin-
que cubitorum. Tertij Regum septimo dicitur quod altitudo
columnæ erat decem & octo cubitorū. Solutio est quod ibi
est sermo de quantitate corporis columnæ duntaxat: hic au-
tem est sermo de toto opificio columnæ, quod constabat ex
partibus quatuor: videlicet basi, columna, capite & corona.
vniuersum enim hoc trigintaquinque cubitorum erat. porro
capitella earum quinque cubitorum. iuxta Hebræum habetur. &
operculum quod super caput eius cubitorum quinque. De hac corona
diffusè scriptum est in tertio libro Regum cap. 7. Necnon
& quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus colum-
narum: malgranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. He-
braicè habetur. Et fecit catenas in Deuir, & dedit super caput co-
lumnarum: & fecit malgranata centum, & dedit in catenis. Lite-
ra ista obscura valde redditur ex cōtextu: quia inter descri-
bendum columnas texitur, & tamen tractat de loco appella-
to Deuir (quod communiter interpretatur oraculum) vnde
diuina prodibant responsa. columnæ siquidem extra totum
templum erant: Deuir autem erat propitiatorium. quomodo
ergo verificatur quod fecit catenas in Deuir, & posuit super
caput columnarum? Solutio est quod Deuir nō est hic no-
men loci, sed officij: vt sit sensus. & fecit catenas in Deuir,
hoc est in mysterio sermonis diuini: vt videlicet catenæ ipsæ
loquerentur futuram regni captiuitatem. Et iuxta hunc sen-
sum nulla fit digressio: sed ratio numeri malgranatorū red-
denda restat. nam in libro Reg. ducenta malgranata in qua-
libet describuntur corona: hic autē centum. Solutio est quod
ibi describuntur omnia malgranata tam catenarum quam
retium:

retium: hic autem malgranata catenarum duntaxat. quæ
libet enim zona coronæ (vt ibi dictum est) constabat ex reti
& appendice catena: & hic declaratur quod æqualis fuit nu-
merus malgranatorum super catenas & numerus malogra-
natorum super retia, dum dicuntur centū super catenas. Re-
liqua exposita vide ibi supra: Erexitque columnas iuxta faciem
templi: vnā à dextris & alterā à sinistris: vocauitque nomen dex-
teræ Iachin, & nomen sinistræ Bohan.

CAPVT IIII.

Fecit quoque altare æneum, viginti cubitorum longitu-
dinis, & viginti cubitorū latitudinis. p̄t̄culdubio al-
tare holocaustorū quod erat sub diuo. & quia ni-
hil dicitur de qualitate operis, credendū est quod
fuerit factū simile altari factō à Mose. quāuis hoc fuerit lō-
ge maius: quia illud quinque, hoc viginti cubitorum. & de-
cem cubitorum altitudinis. Contra legem videtur altitudo ista,
eo quod gradibus opus erat ad ascendendum ad altare tan-
tæ altitudinis. Solutio est quod in lege non prohibetur alta-
ris altitudo, sed ascensus ad illud per gradus: & quia Dauid
testatus est diuina autoritate se disposuisse hæc opificia, crē-
dendum quoque est quod non per gradus, sed aliter ascēde-
batur ad celsitudinem altaris quando opus erat. quod tamed
rarō contingebat, eo quod altare æneum mensa cærebat: vā-
uum siquidem erat ambiens altare terreum, super quod of-
ferebantur sacrificia. nec altare terreum erat altitudinis de-
cem cubitorum: sed erat parum eleuatum à terra, & propo-
tionatum ministerio sacerdotum & rebus æreis altaris tuē-
tibus ignem & sacrificia altaris.

Fecitque mare fusile, decem cubitorum à labio vsque ad labium,
rotundum in circumitu: quinque cubitorum erat altitudo eius, & sē-
niculus triginta cubitorum ambibat ipsum per circumitū. Similitu-
do quoque boum erat subter illud: & decem cubitis quadam extrin-
secus calaturæ, quasi duobus versibus labium maris circumidat. He-
braicè amphibologica est constructio literæ: nam mensura
decem cubitorum ad præcedentem clausulam referri potuit
videtur, legendo. Et similitudo boum subter illud circumcirca cri-
cundantium ipsum decem cubitis, circundantium mare in circumitū.
Et describitur per hoc quantitas fundi maris: quod videlicet
erat decem cubitorū secundū circumitū fundi. Et deinde im-
mediate sequitur. duo ordines boum fusorū in fusura illius. Inter-

pres autē iunxit decē illos cubitos cū istis ordinibus bouū
 qui opere fusorio erāt quasi cēlati in circūitu maris ad orna-
 tum. prima tamen lectio amplectenda est, eo quod quantitas
 fundi non potest respondere duobus istis ordinibus: quoniā
 alter saltem ampliorem circulum maris ornabat, utpote supe-
 rior. Boves autem erant fusiles. Diuisit interpret contextum: ni-
 hil habetur respondens in hebræo nisi quod allatum est. *Es-
 sēbat super duodecim boues quorum tres respiciebant ad aquilonem
 & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem: &
 mare super eos de super erat, & omnia posteriora eorum intrinsecus
 erant.* Porro vastitas eius habebat mensuram palmi. Hebraicè ha-
 be ur. Et *grositudo eius latitudo manus.* quod exposuimus in
 libro Regum. *& labium eius erat quasi labium calicis vel repan-
 di lilij.* Legendum est, *floris lilij.* quanuis non desint interpre-
 tantes rosā. describitur enim labium maris instar labij pocu-
 li, ornatum autem instar floris rosæ seu lilij. *capiebātque mē-
 suræ tria millia metretas.* Hebraicè habetur. *facienti impleri mē-
 suras, tria millia tenebit.* Idem mensuræ nomen scribitur hic &
 in lib. reg. & est mēsurā liquidorū. & tamen 3. reg. 7. dicitur quod
 duo millia bathorum capiebat: hic autē quod tria millia. So-
 lutio est quod ibi describitur mēsurā secundū quāritatē aquæ
 in cōmuni vīu: hic autē secundū quantitātē aquæ quæ pote-
 rat apponi implēdo illud vsque ad summū: & propter hoc si-
 gnificanter in litera dicitur faciēti impleri. *Fecit quoque cō-
 chas decem: & posuit quinque à dextris. templi. & quinque à sinis-
 tris. templi, in atrio tamen. ad lauandum in eis que in holocau-
 stum oblaturi erant: porro in mari sacerdotes lauabantur.*

Fecit & candelabra aurea decem. Moses fecit vnum, Salomon
 autem decem, secundum speciem quam iusserat fieri. Hebraicè ha-
 betur. *sicut iudicium eorum.* hoc est sicut iudicata sunt fieri ab
 ipso Dauide. *& posuit in tēplo, quinque à dextris, & quinque à si-
 nistris.* proculdubio ipsius templi intus: hoc est in prima parte
 tēpli quæ vocabatur sancta. *Fecitq; & mensas decē.* Moses fe-
 cit dūtātaxat vnā, Salomon autē decem pro pane p̄positio-
 nis. *& posuit eas in templo, quinque à dextris & quinque à sinistris.*
 Quando vnicum erat candelabrum & vnica mensa in tem-
 plo, candelabrum erat à dextris (hoc est in parte meridiona-
 li) & mensa erat à sinistris, hoc est in parte septentrionali: sed
 multiplicatis mensis & candelabris, quinque mensæ hinc &
 quinque inde, & similiter quinque candelabra hinc & quin-
 que

que inde posita sunt. Ordo autem inter candelabra & mēsas,
 non est scriptus: an videlicet mēsæ essent propinquiore san-
 cto sanctorum an candelabra: & rursus an omnes quinque
 mensæ essent contiguæ & similiter quinque candelabra es-
 sent contigua, an alternatim vna mensa & vnū candelabrum
 & sic deinceps. *phialas quoque aureas.* Hebraicè habetur. *&
 fecit mallunias aureas centum.* Non desunt tamen interpretantes
 crateras.

Fecitque atrium sacerdotum & basilicam grandem. Hebraicè
 habetur. *& stratum magnum.* Ita quod tria legimus atria: pri-
 mum viginti cubitorum ante faciem templi, quod erat me-
 dium inter templum & altare holocaustorum: secundum a-
 trium sacerdotū, in quo scilicet erāt sacerdotes: & tertiu atriu
 magnum quod hic appellatur stratum grande, in quo erat po-
 pulus. *& ostia in basilica qua texit are.* Hebraicè habetur. *&
 ostia strato, & ostia eorum vestiuit are.* Ista ostia appellatur ostia
 templi: nam stratum istud appellatur templum in quod cōue-
 niebat populus. *Mare autem posuit in latere dextro contra orientem
 ad meridiem.* Hebraicè habetur. *in oriente contra meridiem.* Lo-
 cus maris describitur in humero dextro templi in parte oriē-
 tali contra meridiem. Humerus ergo dexter intelligitur pars
 dextera exeunti homini à templo. & quia in humero descri-
 bitur, intelligimus mare positum non ante faciem templi,
 sed extra templum in latere meridionali: ita quod murus hu-
 meri templi erat septentrionalis mari, & ex parte meridiona-
 li nihil erat medium, sed patebat meridionali plagæ. & quia
 erat vicinum faciei templi, ideo dicitur collatum in orientē.

Fecit quoque Churam lebetes & creagras & phialas. Hebrai-
 cè habetur. *& scopas & mallunias.* Sed de nominibus pro-
 priis vasorum non sit quæstio: scopæ tamen repetuntur in-
 ferius. *Complensque Churam facere opus quod fecit regi Selo-
 moni in domo Dei.* Nomen est Elohim. *Columnas duas, & epi-
 stylia & capita.* Hebraicè habetur. *& rotunditates & coronas sū-
 per caput colūnarum duarū.* Deinde immediatē sequitur. *& re-
 tiacula duo, ad operiendū duo rotunda coronarū que super caput co-
 lumnarū.* Vide que scripsimus in tertio Reg. de coronis istis
 & intelliges rotunda esse inferiores partes coronæ. *Malograna-
 nata quoque quadringenta duobus retiaculis.* sic enim habetur
 Hebraicè: sed appellatione retiaculi intelligitur hic tam

retiaculum quàm appendix catena. Deinde immediatè subiungitur. duo ordines malogranatorum retiaculo vni. alter respondens teti, alter catenæ. Integram enim zonam vnâ appellamus retiaculum: non quòd propriè dictio hebraica significet retiaculum, sed nescio quid implexum commune operi retis & operi catenæ, quæ protegerent epistylia & capita columnarum. Hebraicè habetur. ad regendum duo rotunda coronatum quæ super facies columnarum. Et hoc quoque expositum est in libro Regum. Basesq; fecit: & conchas fecit super bases. Mare vnum: & boues duodecim sub eo. Et lebetes & scopas & fuscinulas & omnia vasa cotum, fecit Chiram pater eius regi Salomoni pro domo domini: ex are mundo. Hinc habetur quòd Salomon vt morem gereret regi Tyri, imitatus est eum vocando Hiram supremum inter artifices patrem suum. In planicie Iarden fudit ea rex in argillosa terra, inter Succhoth & inter Zeredatham. Fecitque Salomò omnia vasa hæc in multitudine valde: quia non quasi-um est pondus aris.

Fecitque Salomò omnia vasa quæ erant domus Dei. Nomen est Elohim & altare aureum. De altari thymiamatis est sermo. & mensas & super eas panem facierum. Dixerat quòd fecerat mensas decem, sed non dixerat ad quem vsus: & propterea repetendo explicat vsus pro pane propositionis qui appellatur panis facierum, quod superius declarauimus. Et candelabra & lucernas eorum vt atderent ante oraculum iuxta ritum ex auro puro. Et florentia quadam. Hebraicè habetur. Et flores. De floribus candelabrorum est sermo. & lucernas & forcipes ex auro purissimo. Hebraicè habetur. Et instrumenta cantus & malluia & coclearia & palas ex auro puro. Sententia clara est. & ostia calauit domus interioris, id est, sancti sanctorum. Superfluit cglauit. & ostia templi forinsecus aurea. Interpres pro claritate addidit forinsecus, ad significandum valuas primæ partis templi quæ appellabatur sanctum: nam & ostia prima ipsius domus per quæ ingrediebatur in sanctum, & ostia interna per quæ ingressus erat ad sanctum sanctorum, narrantur aurea.

CAPVT V.

Effectumque est omne opus quod fecit Salomò domus domini: & intulit Salomò omnia quæ voverat Dauid pater eius. Hebraicè habetur. sanctificationes Dauidis patris sui. hoc est dicata Deo à Dauide. & argenti m

gentum & aurum & omnia vasa posuit in thesauris domus Dei. Nomen est Elohim, Post quæ. Hebraicè habetur. Tunc. contextus enim actionum significatur. congregauit Salomò seniores Israel & omnia capita tribuum principes familiarum filiorum Israel ad Ierusalem: ad faciendum ascendere arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, ipsa est Hierusalem. Congregati que sunt ad regem omnes viri Israel, in die soleni menses septimi. Veneruntque omnes seniores Israel: & portauerunt Leuitæ arcam. Et intulerunt eam & omnem paraturam tabernaculi. Hebraicè habetur. Et ascendere fecerunt arcam & tentorium adunationis, & omnia vasa sanctitatis quæ erant in tentorio: ascendere fecerunt ea sacerdotes & Leuitæ. Et hæc omnia cum subiunctis exposita vide 3. Regum. 8. Rex autem Salomò & tota congregatio Israel quæ conuenerat ad eum ante arcam immolabant oves & boues, quæ non numerabantur nec recenscebantur præ multitudine. Adduxeruntque sacerdotes arcam fœderis domini ad locum suum, ad oraculum domus ad sanctum sanctorum: subter alas Cherubim. Et fuerunt Cherubim expandentes alas super lacum arca: & tegebant Cherubim arcam & vestes eius desuper. Vestium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum: si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat: fuit itaque arca ibi vsque in presentem diem. Tota ista clauula corrigenda est. Et elongauerunt vestes & fuerunt visa capita vestium de arca ante Deum, & non erant visa foris: & fuerunt ibi vsque in diem istum. similiter enim correctæ sunt litera tertij regum: vbi hæc exposita sunt. Nihil erat in arca nisi duæ tabule quas posuerat Moses in Choreb: quas excidit dominus cùm filiis Israel in exitu eorum de Aegypto.

Gregis autem sacerdotibus de sanctuario: omnes enim sacerdotes qui ibi potuerunt inueniri sanctificati sunt, nec adhuc tempore illo vices & ministrorum ordo inter eos diuisus erat, iuxta hebræum habetur. Et fuit in exitu sacerdotum de sanctuario: quia omnes sacerdotes inuenti sanctificati sunt non ad custodiendum diuisiones. & nihil aliud scribitur. Et significatur quòd in hac solennitate non sunt seruata diuisiones sacerdotum & Leuitarum quas ordinauerat Dauid: sed omnes sacerdotes & Leuitæ qui inuenti sunt ibi, sanctificati sunt, communiter ad hanc solennitatem concurrentes, hunc enim sensum testantur præmissa de sacerdotibus omnibus, & subiuncta de cantoribus: Asaph Heman & Ieduthun. Et Leuitæ cantores
Ccc ij de omni.

retiaculum quàm appendix catena. Deinde immediatè subiungitur. duo ordines malogranatorum retiaculo vni. alter respondens reti, alter catenæ. Integram enim zonam vnã appellamus retiaculum: non quòd propriè dictio hebraica significet retiaculum, sed nescio quid implexum commune operi retis & operi catenæ, quæ protegerent epistylia & capita columnarum. Hebraicè habetur. ad tegendum duo rotunda coronarum quæ super facies columnarum. Et hoc quoque expositum est in libro Regum. Basesq; fecit: & conchas fecit super bases. Mare vnum: & boues duodecim sub eo. Et lebetes & scopas & fuscinulas & omnia vasa cotum, fecit Churam pater eius regi Selomoni pro domo domini: ex are mundo. Hinc habetur quòd Salomon vt morem gereret regi Tyri, imitatus est eum vocando Hiram supremum inter artifices patrem suum. In planicie Tarden fudit ea rex in argillosa terra, inter Succoth & inter Zeredatham. Fecitque Selomo omnia vasa hæc in multitudine valde: quia non quassum est pondus aris.

Fecitque Selomo omnia vasa quæ erant domus Dei. Nomen est Elohim & altare aureum. De altari thymiamatis est sermo. & mensas & super eas panes facierum. Dixerat quòd fecerat mensas decem, sed non dixerat ad quem usum: & propterea repetendo explicat usum pro pane propositionis qui appellatur panis facierum, quod superius declarauimus. Et candelabra & lucernas eorum vt arderent ante oraculum iuxta ritum ex auro puro. Et florentia quadam. Hebraicè habetur. Et flores. De floribus candelabrorum est sermo. & lucernas & forcipes ex auro. Thymiamateria quoq; & thuribula & phialas & mortariola ex auro purissimo. Hebraicè habetur. Et instrumenta cantus & malluua & coclearia & palas ex auro puro. Sententia clara est. & ostia celauit domus interioris, id est, sancti sanctorum. Superfluit celauit. & ostia templi forinsecus aurea. Interpres pro claritate addidit forinsecus, ad significandum valuas primæ partis templi quæ appellabatur sanctum: nam & ostia ipsius domus per quæ ingrediebatur in sanctum, & ostia interna per quæ ingressus erat ad sanctum sanctorum, narrantur aurea.

CAPVT V.

Refectumque est omne opus quod fecit Selomo domui domini: & intulit Selomo omnia quæ vouerat Dauid pater eius. Hebraicè habetur. sanctificationes Dauid pateris sui. hoc est dicata Deo à Dauide. & ar-

gentis m

gentum & aurum & omnia vasa posuit in thesauris domus Dei. Nomen est Elohim, Post quæ. Hebraicè habetur. Tunc. contextus enim actionum significatur. congregauit Selomo seniores Israel & omnia capita tribuum principes familiarum filiorum Israel ad Ierusalaim: ad faciendum ascendere arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, ipsa est Xion. Congregati que sunt ad regem omnes viri Israel, in die soleni mēsis septimi. Veneruntque omnes seniores Israel: & portauerunt Leuitæ arcam. Et intulerunt eam & omnem paraturam tabernaculi. Hebraicè habetur. Et ascendere fecerunt arcam & tentorium aduentionis, & omnia vasa sanctitatis quæ erant in tentorio: ascendere fecerunt ea sacerdotes & Leuitæ. Et hæc omnia cum subiunctis exposita vide 3. Regum. 8. Rex autem Selomo & tota congregatio Israel quæ conuenerat ad eum ante arcam immolabant oves & boues, quæ non numerabantur nec recensabantur præ multitudine. Adduxeruntque sacerdotes arcam fœderis domini ad locum suum, ad oraculum domus ad sanctum sanctorum: subter alas Cherubim. Et fuerunt Cherubim expandentes alas super locum arce: & tegebant Cherubim arcam & vultus eius desuper. Vestium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum: si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat: fuit itaque arca ibi vsque in presentem diem. Tota ista clautula corrigenda est. Et elongauerunt vultus & fuerunt visa capita vestium de arca ante Deum, & non erunt visa foris: & fuerunt ibi vsque in diem istum. similiter enim correcta fuit litera tertij regum: vbi hæc exposita sunt. Nihil erat in arca nisi duæ tabulae quas posuerat Moses in Choreb: quas excidit dominus cū filiis Israel in exitu eorum de Aegypto.

Egressus autem sacerdotibus de sanctuario: omnes enim sacerdotes qui ibi potuerunt inueniri sanctificati sunt, nec adhuc tempore illo vices & ministrorum ordo inter eos diuisus erat, iuxta hebraicum habetur. Et fuit in exitu sacerdotum de sanctuario: quia omnes sacerdotes inuenti sanctificati sunt, non ad custodiendum diuisiones. & nihil aliud scribitur. Et significatur quòd in hac solennitate non sunt seruatae diuisiones sacerdotum & Leuitarum quas ordinauerat Dauid: sed omnes sacerdotes & Leuitæ qui inuenti sunt ibi, sanctificati sunt, communiter ad hanc solennitatem concurrentes. hunc enim sensum testantur præmissa de sacerdotibus omnibus, & subiuncta de cantoribus: Asaph Heman & Ieduthun. Et Leuitæ cantores

Cec. iij

de omni.

de omnibus ipsis (de Asaph, de Heman de Ieduthun & de filiis eorum & de fratribus eorum) vestiti bysso cum cymbalis & psalteriis & citharis, stabant in oriente ad altare. Appositum intelligo constructionem: quod erant relatiue ad templum in oriente, appositue ad altare holocaustorum, in atrio proculdubio sacerdotum. & cum eis cantores. Hebraicè habetur. & cum eis sacerdotes centum & viginti, clangentes tubis. sacerdotum siquidem officium erat clangere tubis secundum legem Moysi. Igitur cuncti pariter & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diuersi generis muscorum concinentibus. Iuxta Hebraum habetur. Et fuit sicut vnus, clangentibus & cantoribus ad faciendum audire vocem vnā. Concordia canentium & clangentium significatur. Et immediatè subditur, ad laudandum & ad confitendum Iehouah. Deinde immediatè sequitur. & in elenatione vocis in tubis & cymbalis & instrumentis cantus, & in laudando Iehouah quod bonus, quod in æternum grātia eius: et domus impleta est nube domus Iehouah. Egressis sacerdotibus ex ipsa domo Dei posita arca in loco suo, hæc omnia subsecuta describuntur, offerendo siquidē sacrificia, sonus & cantus adhibebatur: & quantū litera innuit, in tēpore quo eleuata est vox canentium Deo hymnū quoniam bonus quoniā in æternū misericordia eius, nubes lucida similis caligini impleuit domū, domū in quā Iehouah. Et non poterāt sacerdotes stare ad ministrandū. Reddēbat extra domum caligo illa: & propterea molesta erat oculis sacerdotum sub diuo ministrantium. propter caliginem. Parui refert quod hebraicè habetur, à facie nubis, vt in libro regum declarauimus. compleuerat enim gloria domini domum Dei, Hebraicè habetur. impleuit enim honor Iehouah domum Elehim. intus & extra.

CAPVT VI.

Inc Selomo ait: dominus pollicitus est. Heb. habetur, dixit quod habitaret in caligine. Et hæc quoque cum subiunctis vide exposita. 3. reg. 8. Ego autē adificauī domum nomini eius vt habitaret ibi in perpetuū. Claufula hæc corrigenda est: nam hebraicè habetur. Et ego adificauī domum habitaculum tibi: & directiones habitationi tue in secula. Exponit ipse Salomon qualiter sit tēplum habitaculum Dei: videlicet pro quanto est directio ad æternum Dei habitaculum. Et verè sic est: quoniā templum ad hoc est vt dirigat mentes & vota hominum ad ipsum Deum habitātem in seipso.

seipso. ipsa enim directio mētium quam templum causat, est habitatio Dei in templo. Vertitq; rex faciem suā, & benedixit toti congregationi Israel: & omnis congregatio Israel stabat intenta. Superfluit intēta: sed multa minuta corrigēda essent in hoc capitulo, quæ omitto quia materia nō exigit. Et capitulū hoc vsq; ad finem exclusiue, fere eisdem verbis habitum & expositū est. 3. reg. 8. Et ait: benedictus dominus deus Israel qui locutus est ore suo ad Dauid patrem meum, & in manu eius cōpleuit dicendo. A die qua eduxi populum meū de terra Aegypti, non elegi ciuitatem de omnibus tribubus Israel ad adificandum domum vt esset nomen meum ibi: & non elegi virū vt esset dux super populū meum Israel. Sed elegi Ierusalaim vt sit nomen meū ibi: & elegi Dauid vt sit super populū meū Israel. Voluitq; Dauid pater meus adificare domū nomini domini Dei Israel. Et ait dominus ad Dauid patrem meū: quia fuit in corde tuo vt adificares domum nomini meo, beneficisti quia fuit in corde tuo. Veruntamen tu non adificabis domū, sed filius tuus qui egredietur de lumbis tuis. Hebraicè habetur. quia filius tuus egrediens de lumbis tuis, ipse adificabit domum nomini meo. Et significatur per hoc quod nondum erat natus ille filius. Confirmanteque dominus sermonem suum quem locutus est: & surrexi pro Dauid patre meo, & sedi super solium Israel sicut locutus est dominus, & adificauī domum nomini domini Dei Israel. Et posui ibi arcam, in qua est fœdus domini quod pepigit cum filiis Israel.

Steritq; corā altari domini, è regione totius cœtus Israel: & expandit palmas suas. Siquidē fecerat Salomon basim aream, & posuerat eam in medio basilicæ. Hebraicè habetur. Quia fecit seculo conchā aream & posuit eā in medio strati: quinque cubitorū longitudo eius, & quinque cubitorū latitudo eius, & cubitorū triū altitudo eius. duo de hoc suggesto narrantur notanda. primū ipse erat in forma conchæ, non quod ad rotunditatem (quia erat quadratum: utpote quinque cubitorum tam in longitudine quam in latitudine) sed quod, ad latera. habebat enim quasi parietes parum altos, sicut habet concha: ita quod planities suppedanea existenti in illo suggesto nō videbatur ab extra existentibus, persona autem ibidem etiam genuflexa videbatur. Alterum quod non in atrio sacerdotum, sed in supradicto magno strato posuit Salomon regium suggestum. ex tūc enim cœpit diuersitas locorū pro sacerdotib; & pro regibus: & rex in loco populi suum habebat suggestum, non in sacer-

dotum choro, stetitque super illam & genuflexit se super genua sua & regionem totius cœtus Israel, & extendit palmas suas ad cœlum. Et ait dominus deus Israel non est similis tibi deus in cœlo & in terra, cupiditatis pactum & gratiam seruis tuis ambulantiibus coram te in toto corde suo. Qui custodisti seruo tuo Dauid patri meo, quod locutus es ei: locutusque es ore tuo & manu tua implesti secundum diem hanc. Et nunc domine Deus Israel custodi seruo tuo Dauid patri meo quod locutus es ei, dicendo non excidetur tibi vir à facie mea sedens super thronum Israel: verumtamen si custodierint filii tui viam suam, ut ambulent in lege mea, sicut ambulasti coram me, Et nunc domine deus Israel firmetur verbum tuum quod locutus es seruo tuo Dauid. (Sed an verè habitabit deus cum homine super terram? ecce cœli & cœli calorū non capiunt te, quanto magis domus hæc quæ adificauit) & respicias ad orationem serui tui, & ad deprecationem eius domine deus meus: ad audiendum hymnū & orationem qua seruus tuus orat coram te. Ut sint oculi tui aperti ad domum istam die ac nocte, ad locum de quo dixisti quod poneres nomen tuum ibi: ad audiendum orationem qua orat seruus tuus ad locum istum. Et exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel qua orauerunt ad locum istum: & tu exaudias de loco habitationis tuæ de cœlo, & exaudias & parcas.

Si peccauerit quisquam in proximum suum, & leuauerit contra eum iuramentum ad faciendum iurare eum: & uenerit iuramentum coram altari tuo in domo ista. Et tu exaudias de cœlo & facias & iudices seruos tuos: reddens impio dando viam eius in caput eius, & iustificans iustum dando ei secundum iustitiam eius. Et si cœsus fuerit populus tuus Israel coram inimico, quia peccabunt tibi: & reuersi fuerint & confessi fuerint nomen tuum, & orauerint & deprecati fuerint coram te in domo hac, Et tu exaudias de cœlo, & parcas peccato populi tui Israel: & reducas eos ad terram quam dedisti eis & patribus eorum. Cum clausum fuerit cœlum & non fuerit pluuia quia peccabunt tibi: & orauerint ad locum istum & confessi fuerint nomen tuum, & à peccato suo reuersi fuerint cum afflixeris eos. Et tu exaudias de cœlo, & parcas peccato seruorum tuorum & populi tui Israel: quia docebis eos viam bonam per quam ambulent, & dabis pluuiam super terram quam dedisti populo tuo in hereditatem. Fames si fuerit in terra, aut pestis, aut corruptio ter, aut erugo, aut locustæ, aut bruchus, si obsiderit eum inimicus eius in terra portarum eius: omnis plaga & omnis infirmitas. Omnis oratio, omnis deprecatio quæ erit omni homini & toti populo tuo Israel.

rael: qui cognoscent vnusquisque plagam suam & dolorem suum & expandent palmas suas ad domum istam. Et tu exaudias de cœlo loco habitationis tuæ, & parcas & des vnique iuxta vias eius, qui nosti cor eius: tu enim solus nosti cor filiorum hominis. Ut timeant te ambulando in viis tuis omnibus diebus quibus viuunt super faciem terræ quam dedisti patribus nostris. Et etiam alienigena qui non est de populo tuo Israel, si uenerit de terra longinqua propter nomen tuum magnum, & manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, & orauerit ad domum istam. Et tu exaudias de cœlo de loco habitationis tuæ, & facias iuxta omnia pro quibus inuocabit te alienigena: ut noscant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel, & ut cognoscant quod nomen tuum inuocatum est super domum hanc quam adificauit. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos per viam qua miseris eos, & orauerint ad te in via ciuitatis huius quam elegisti & domus quam adificasti nomini tuo. Exaudias de cœlo orationem eorum & deprecationem eorum: & facias iudicium eorum. Si peccauerint tibi (nō est enim homo qui non peccet) et iratus fueris contra eos & tradideris eos coram inimicis: & captiui ducti fuerint ad terram longinquam vel propinquam, Et redierint ad cor suum in terra ad quam captiui ducti fuerint: & reuersi fuerint, & orauerint ad te in terra captiuitatis suæ dicendo, peccauimus, iniquè egimus, impiè egimus. Et reuersi fuerint ad te in toto corde suo & in tota anima sua in terra captiuitatis suæ ad quam ducti fuerint: & orauerint in via terræ eorum quam dedisti patribus eorum, & ciuitatis quam elegisti, & domus quam adificasti nomini tuo. Exaudias de cœlo de loco habitationis tuæ orationem eorum & deprecationem eorum: & facias iudicium eorum, & parcas populo tuo qui peccauerit tibi. Igitur deus meus sint quæso oculi tui aperti & aures tuæ intentæ ad orationem loci huius.

Nunc igitur consurge domine deus in requiem tuam. Hæc verba in calce orationis Salomonis ex psalmo Davidis sumpta, petitiones quinque continent iuxta hebraicam veritatem. Et nunc surge leuonah Elohim in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. Hæc prima petitione supplicat pro perseverantia diuinæ gratiæ in templo: ut ad instar surgentis stet fons effendi & gubernator ad quiescendum in templo, ipse collator gratiarum & sensibile signum eius arca fortitudinis eius: utpote quæ tot fortitudinis effectus monstrauerat temporibus elapsis: siccando Iordanem, diruendo Iericho &c.

sacerdotes

sacerdotes tui Iehouah Elohim induantur salute. Orat secundū pro sacerdotibus vt tantam habeant salutem vt illa vestiantur. & misericordes tui latentur in bono. Petit tertio pro vniuersis misericordibus ppter Deum: vt pote qui assimilantur deo cui proprium est misereri: vt qui pro aliena miseria se tristes reddunt commiserando, diuinā latentur largitate. Iehouah Elohim ne auertere facias faciem Christi tui. Quarto petit pro seipso, vt deus exaudiat ipsum. quando enim non exauditur aliquis, tunc facies orantis vertitur vacua gratia, tanquam repulla à non exaudiente. memento gratiarum Dauidi serui tui. Quinto petit vt quas pollicitus est deus gratias Dauidi pro semine illius, instar recordantis impleat.

CAPVT VII.

Vnq; compleset Selomo orare, ignis descendit de caelo & deuorauit holocaustum. Secundus est iste de caelo ignis deuorans holocaustum. & victimas. hoc est adipēs & munera quae incēdebantur Deo. & maiestas domini. Hebraicē habetur. & honor Iehouah impleuit domū. Secunda est hęc splendida caligo implens domum Dei. prima enim ante orationē Salomonis fuerat: hęc autem completa oratione simul cū igne aduenit. Nec poterant sacerdotes ingredi domum domini: quia impleuerat honor domini domum domini. Maior narratur caligo hęc quā prima, ex hoc quod ista etiam ingressum in templū prohibebat. Omnēque filii Israel videbant descendētem ignem & honorem domini super domū. Hinc apparet quod nubes illa implebat domum intus & extra. & currerant proni in terram super pauimentum, & adorauerunt consistendo domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Hebraicē habetur. gratia eius. Vbi vides quod etiam prostratus populus hymnum hunc Dauidis sonabat gratias agēdo.

Rexq; & totus populus immolabāt victimā coram domino. Et sacrificauit Rex Selomo sacrificiū, bouū viginti duo millia & omnū centū & viginti millia: & dedicauerūt domum Dei rex & totus populus. Dictio interpretata Dei est nomen Elohim. Et intellige dedicationē factam ab vnoquoque proportionaliter: à rege vt rege, à populo vt populo, à sacerdotibus vt sacerdotibus: ab vnoquoq; secundū ppter officii honorandi, offerendi, cōsecrādi &c. Sacerdotes aut in custodia sua stabant, & Lenita cū instrumentis cantus domini quae fecit Dauid rex ad cōstendū domino quoniam

nam in seculum gratia eius, hymnos Dauid canētes per manus suas. Hebraicē habet. laudante Dauide in manibus corū. narratur siquidem q; ea canebant quae fecerat Dauid dī laudaret Deū per manus cantorum. sacerdotesq; elangebant e regione eorum, & totus Israel stabat. Sanctificauitq; Selomo medium atrij quod erat ante domum domini. quod videlicet erat inter templū & altare. Sanctificauit autem opera sacerdotum ad offerendum ibi holocausta & adipēs cremandos Deo. quia fecit ibi holocausta & adipēs pacificorum: quia altare ancum quod fecerat Selomo, non poterat sustinere holocaustum et sacrificia. Hebraicē habetur. & munus. hoc est similia cremanda Deo. & adipēs. Sola ea quae Deo cremabantur, in altari holocaustorum erant posita: sed tunc tanta fuit multitudo cremandorum Deo, vt oportuerit partem atrij supplere pro altari. Fecitque Selomo festiuitatem in tempore illo septem diebus & totus Israel cum eo, ecclesia magna valde: ab introitu Chanaan vsque ad torrentem Aegypti. Feceruntq; die octauo collectam. Hebraicē habetur, strictionē. de qua aliās diximus super pentateuchum. est enim sermo de die octauo relatiuē ad initium festi tabernaculorum iuxta legem Moysi. ea quod dedicassent altare. Heb. habetur. domū. hoc est templum septem diebus, & festiuitatem septem diebus. septem enim diebus durauit dedicatio templi: & iterū septem durauit solennitas tabernaculorū. Die autem vigesimatercia mensis septimi dimisit populum ad tentoria sua: latos & alacri corde super bono quod fecerat dominus Dauidi & Selomoni & Israeli populo suo. Festum tabernaculorum incipiebat die 15. & consequenter dies. 2. erat dies octauus: ac p hoc. 2. die populus abiit perfectis festiuitatibus. Reliqua vide exposita in tertio regum cap. 8. Compleuitq; Selomo domum domini & domum regis: & omne quod venit in cor Selomonis ad faciendum in domo domini & in domo sua, prospere fecit.

Apparuitq; dominus Selomoni in nocte. Apparitio hęc tractata est 3. reg. 9. & (vt patet ibidem) apparitio ista non fuit immediatē post istam solennitatem, sed vigesimo quarto anno regni Salomonis: nam fuit post ædificationem etiam domum regiam, vt ibidem dicitur. & ait ei: audiui orationē tuam, & elegi tibi locum istum in domum sacrificij. Si clausero caelum & non fuerit pluuia, & si præcepero locustae vt deuoret terram, & si misero pestilentiam in populum meum. Et humiliauerunt se populus meus super quos inuocatum est nomen meum, & orauerunt